

SAİT KAYA

İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve SA 8000 (Social Accountability) Standardı

Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sosyal sorumluluk işletmelerin, derneklerin, örgütlerin ve yerel yönetimlerin, çağdaş toplumların sosyal yapısını oluşturan temel sorumluluklardan birisidir.

Sosyal sorumluluk kavramı, dış çevreye yönelik olarak alınan kararlarda diğer kişi, grup, örgüt, kısacası tüm toplumun göz önünde bulundurulması ile ilgilidir.

En genel tanımıyla sosyal sorumluluk, bir varlığın toplu yaşamdaki faaliyetlerinden dolayı çevresinde yarattığı olumlu veya olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem alması olarak tanımlanabilir.

Bu tanım tüm varlıkları içine almaktadır. Sistem olarak dünya üzerindeki ülkelerin sosyal sorumluluklarından söz edilebileceği gibi; bireylerin de sosyal sorumlulukları vardır: Refah, insanca yaşam, güvenlik, ortak haklar ve doğanın korunması. Bireylerin bu sosyal sorumluluk kapsamında öncelikle birbirlerine ve birlikte yaşadıkları insanlara ayrıca sorumlulukları vardır.

Toplumun bir alt sistemi olarak belirtilen işletmelerin de sosyal sorumluluk kavramı içinde önemli bir yeri vardır.

Buradan hareketle; işletmelerin sosyal sorumlulukları, 'işletmeleri üretimden tüketime kadar tüm faaliyetleri sırasında, topluma zararlı faaliyetler açısından sınırlayan ve insan yaşamına iyileştirme yönüyle katkıda bulunmaya zorlayan, işletmelerin topluma yararlı olabilmesi için oluşmuş bir sorumluluk biçimidir.' şeklinde tanımlanabilir.

Sosyal sorumluluk kavramı, bir işletmenin faaliyette bulunduğu alanda sosyal bir rol üstlenmesini ifade etmektedir. Doğal çevreyi koruma; müşterilerine kaliteli ve güvenli ürünler sunma; çalışanların temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterme, faaliyetlerine ilişkin doğru bilgi sunma ve toplumun refah seviyesine katkıda bulunacak eğitim, sağlık ve sanat etkinliklerini destekleme gibi konular bu kavram kapsamında değerlendirilmektedir.

İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışını Etkileyen Faktörler

A. Doğa ve Çevre Faktörleri

İşletmelerin kuruluş yeri itibarıyla şehir içi ya da dışında, deniz ya da orman kenarında, kırsal kesimde ya da köyde olması durumuna göre, farklı doğa ve çevre koşullarının baskısı altında oldukları bilinmektedir.

Ayrıca işletmelerin madencilik, otomotiv, kimya, deri, gıda, ilaç gibi farklı sanayi gruplarında faaliyet göstermeleri, firmaları uygulamada farklı sosyal sorumluluklar ile karşı karşıya bırakmaktadır. Örneğin, deri ya da kimya sanayinde faaliyet gösteren bir işletme, atık maddelerini arıtıp doğaya zararlı olmayacak bir biçimde çevreye vermektedir.

2000'li yıllarla birlikte biyolojik organizmanın temel

yapısına ilişkin yeni bilgiler ve hızlı bilgi akışı ile biyoteknoloji alanında büyük ilerlemeler yaşanmaktadır. İş dünyasında, girişim projelerinde 'bilgisayar virüsü', 'evrim' gibi biyolojik terimler sıklıkla kullanılmaktadır. Üretim teknolojileri geliştirilirken, doğa ve çevreye zarar vermeme kriteri, toplum tarafından öncelikle aranan unsur haline gelmiştir.

Gelişmiş toplumlardaki çevre sorunlarına örnek vermek gerekirse; bir ineğin iki katı süt vermesi için biyoteknik uygulamaların kullanılması, bir kilogram büyüklüğünde domates üretilmesi, 30 gün içerisinde 2 kilogramlık bir piliç yetiştirilmesi, hormonlu sebze ve meyve üretilmesi, doğa ve çevreyi oluşturan ve kontrol eden faktörlerin günümüz işletmelerinin faaliyetlerinden ayrılmayan yeni uygulamalarıdır.

Toplumun gelişmişlik düzeyine ve işletmelerin faaliyetlerine göre yöneten ve yönetilenlere doğa ve çevre faktörleri farklı biçimde yansımaktadır.

Toplumun bilinçlenmesi ve ekolojik dengenin giderek bozulması, işletmelerin sosyal sorumluluk anlayışına sahip olmasını zorunlu hale getiren önemli faktörlerden birisidir.

B. Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) Etkileşiminden Doğan Faktörler

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal sorumluluk konuları gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında daha az ayrıntılı olarak görünmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki toplumun gereksinimleri daha çok ekonomik sorunlar üzerinde odaklaşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelere, çoğunlukla işletmelerin toplum içindeki konumu daha çok azami kar ile ortaklarının çıkarlarını gözetmek amacıyla yöneliktir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelere çevre ve sosyal harcamaların düşük oluşu avantaj sağladığından, şirket merkezleri gelişmiş ülkelere olan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) gelişmekte olan ülkelere yatırımı uygun görmektedirler.

ÇUŞ'in çekirdek personelinin yaşam tarzı, gelişmekte olan ülkenin toplumuna yeni alışkanlıklar sağlayarak sosyal sorumluluk kavramlarının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

ÇUŞ'in faaliyet gösterdikleri ülkedeki topluma karşı olan sosyal sorumlulukları, gelişmiş ülkelerdeki işletmelerin dikkate aldığı sosyal sorumlulukların paralelinde olmalıdır.

Bu işletmelerin karşılaştıkları en önemli sorun, kendi ülkelerinden çok farklı bir toplum yapısı içinde faaliyette bulunmalarıdır. Yabancı bir toplumun beklentilerini önceden belirleyip karşılamak durumunda olduklarından, akılcı bir strateji ile merkez dışı işletme yöneticilerini bulunulan ülkedeki yerel kişiler arasından seçerek, sağlıklı iletişim kurgusu yardımıyla gerekli ekonomik ve

teknolojik tedbirleri hızla almaları gerekmektedir.

Özetle; ÇUŞ, yeni yatırımlarla gelişmekte olan ülkelere sosyal ve ekonomik refah getirirler, karşılıklı kültür alışverişi ile toplumun aydınlanmasını sağlarlar, toplumların kaynaşmasında ve barışın korunmasında önemli bir rol üstlenirler, teknoloji transferi ile kaynakların değerlendirilmesini sağlarlar ve yatırım yaptıkları ülkelerin gelişme sürecini hızlandırmış bulunurlar.

C. Siyasi Faktörler

Bir ülkedeki siyasi parti programları, toplumun önceliklerini ve gelişme sürecini yansıtan önemli belgelerdir. Her partinin programı, kendine oy veren toplumun seviyesini gösterir. Gelişmiş ülkelerdeki ve gelişmekte olan ülkelerdeki siyasi parti programları, öncelikleri açısından birbirinden büyük farklılıklar göstermektedir.

Demokratik toplumlardaki partiler, sosyal sorumluluklara önem vererek refah toplumu yaratmayı hedefleyen, ekonomik seviyeyi yükselten, eğitim ve sağlık sorunlarına eğilen, çevre bilincini arttıran programlar düzenleyerek ülke kalkınmasına katkıda bulunmaya çalışırlar ve bu konuda işletmeler için de itici bir güç oluştururlar.

Sosyal sorumluluğun gelişmesi ise, siyasi partiler ve meydana getirdikleri parlamento yapısı içinde işletme, yöneten ve yönetilenlerin toplum yapısına göre ilişkilerini belirleyerek üretim faaliyetlerinde etken faktörleri ve siyasi istikrarı sağlayan, güven veren, akılcı bir şekilde değerlendiren siyasi kadrolara bağlıdır.

Siyasi partiler özellikle son yıllarda programlarında sosyal sorumluluğu içeren faaliyetlere ağırlık vermişlerdir. Ülkemizde de Çevre Bakanlığı'nın kurulması buna iyi bir örnek oluşturmaktadır. Seçim sisteminde tabandan gelen hareketlerin etkisi arttıkça, sosyal faktörlerin etkisi de artar ve sosyal içerikli faaliyetler değer kazanır.

Ç. Eğitim Faktörü

Eğitim; yetiştirme ve geliştirmeyi içermektedir. İşletme içinde ya da dışında, formal programlar yoluyla veya kendi kendine ya da deneyim kazanma yoluyla bir kişinin bilgi, yetenek ve becerilerinde değişiklik yapma faaliyetlerini eğitim faaliyeti olarak tanımlamak olasıdır.

Bu anlamda eğitim bir değişim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerde eğitim ve geliştirme işlevi, işçilerin sorun çözme, karar verme, yeni durumlara uyarılma, işletme politikalarını ve işlemlerini anlama ve kavrama yeteneklerinin geliştirilmesi ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır.

İşletmelerde periyodik aralıklarla düzenlenecek eğitim ve geliştirme programları, kendine güvenen, sosyal olaylara duyarlı, toplumda etkin rol üstlenen ve sorumluluk bilincine sahip bireylerin yetiştirilerek kamuya kazandırılması fonksiyonunu yerine getirecektir.

Yönetenlerin ve yönetilenlerin yetiştirme ya da geliştirme şeklindeki eğitimleri işletmenin önemli bir sosyal sorumluluğudur. Aynı şekilde yönetenlerin yetiştirme, programlarına önem vermeleri, onların öncelikle üzerinde hassas duracakları sosyal sorumluluklarıdır. Yönetilenlerin de bu programa titizlikle uymaları, onların sosyal sorumluluklara verdikleri önemi göstermektedir.

Sosyal sorumlulukların algılanması, eğitilmiş ve sağlıklı bakış açısına sahip bir toplum yapısıyla mümkün olabileceğinden, hükümetlerin kendi toplumlarının yapıları ve gereksinimlerine uygun eğitim politikaları oluşturarak, toplum hizmetine sunmaları şarttır.

Ülkeler kendi toplumlarının yapılarına ve gereksinimlerine göre eğitime önem vermek zorundadır. Sosyal ve mesleki eğitimler, çıraklık, kalfalık eğitimleri toplumun gelişmesini, sosyal sorumluluklara bakış açısını değiştirmektedir.

Sosyal sorumluluk gelişimini, televizyon, konferans ve seminerler, filmler, sportif oyunlar, folklor oyunları, fuarlar, bayramlar ve diğer toplantılar ile basın-yayın faktörleri önemli ölçüde etkiler.

D. İşletme Fonksiyonları ile İlgili Faktörler

a. Üretim İle İlgili Faktörler

Üretim faaliyetleri doğrudan ve dolaylı işçiliği kapsayan iki gruba indirgenebilir. Doğrudan işçilik, doğrudan üretimi içermekte; dolaylı işçilik ise mühendislik, planlama ve kontrol kısımlarını kapsamaktadır. İşletmelerin işgücü maliyetlerini doğrudan ve dolaylı işçilik birlikte oluşturur. Doğrudan işçilik oranının yüksek olması arzu edilen bir başarı faktörüdür.

Üretimi oluşturan her türlü faktör, sosyal sorumlulukları yakından ilgilendirmektedir. İşçiye yaptığı işi öğretmek, çalışma yöntemlerini standart hale getirmek, iş makinelerini doğru kullanmak, iş güvenliği tedbirlerini almak, ergonomik düzenlemeleri gerçekleştirmek sosyal sorumluluklarla ilgili uyulması gereken ilkelere dir.

Üretilen her mal ve hizmet kendine özgü sosyal sorumluluk önleminin alınmasını gerektirir. Bir işletmenin azami kara ulaşması için öngördüğü önlemleri olarak teknoloji, emek ve girişimcinin iyi organize edilmesi, devletin, yerel yönetimin ve tüketicinin kontrolüyle de toplum yararına hizmet vermesi sağlanabilmektedir.

İşletmede mühendislik metodları belirlendikten sonra üretim planlaması yapılmalı ve planlama yapılırken sosyal etkileri dikkate alınmalıdır. Dönem sonunda da planda gerçekleştirilecek sapmalar, kontrol toleransları ile ortadan kaldırılmalıdır.

Üretim yöneticisi çalışma planının detayları, kullanılacak makinelerin teknik özellikleri ve kapasiteleri, işlem sırası, hammadde bilgisi, sipariş ve teslim tarihleri gibi konularda çalışanını aydınlatmalı ve üretim sürecinde gerekli tüm önlemleri eksiksiz olarak alma sorumluluğunu yerine getirmelidir.

b. Pazarlama İle İlgili Faktörler

İşletmelerin pazarlama faaliyetlerinin toplum üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Pazarlanan mal ve hizmet kaliteli ve sağlıklı olmalı, ilgili bilgiler doğru ve ayrıntılı bir şekilde tüketiciye iletilmelidir.

Pazarlama bölümü, çalışanlarını müşterilere karşı dürüst olmak, yanıltıcı reklam ve tanımlardan kaçınmak, ürünün varlığını manipüle etmemek, mal ve hizmetin kullanılmasında ilgili bütün riskleri açıklamak, profesyonel ilişkilerde gizlilik ilkesini uygulamak gibi konularda eğitmek ve uygulamaları denetlemekle sorumludur.

Ünlü pazarlamacılarından Philip Kotler, "Aydınlatıcı Pazar Yaklaşımı" ile sosyal sorumluluklara dikkat çekmektedir. Söz konusu yaklaşımın temel prensipleri,

müşteri odaklılık, yenilikçilik, değer yaratma, misyon bilinçlilik ve sosyal pazarlamadır.

Aydınlatıcı pazarlamada, faaliyetler tamamen müşteri açısından değerlendirilmekte ve firmalar, 'müşterinin refah düzeyi ve mutluluğu nasıl artırılabilir?' düşüncesi ile mal ve hizmetlerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bakış açısı, ürün odaklı olmaktan çıkıp, sosyal boyutlu hale getirilmektedir.

c. Finansman İle İlgili Faktörler

Sosyal sorumlulukların finanse edilmesi, işletmelerin karşılaştığı önemli sorunlardan birisidir. Finansman yapısı zayıf olan bir işletmenin, sosyal sorumluluğunu gereğince yerine getirebilmesi zordur. Maddi açıdan rahat konumda olunmadığında, karşılıksız hizmet vermek de güçleşecektir. Finansman yapısı güçlü olan bir işletmede ise, sosyal sorumluluğun gerekleri daha rahat ve huzurlu bir şekilde yerine getirilebilir. Ürün kalitesinin artırılması, çevre kirliliğini önleyici önlemlerin iş yerinde ve faaliyet çevresinde alınması gibi sosyal sorumlulukların, mali yapısı güçlü işletmelerce daha iyi yapılması beklenebilir.

Finansman fonksiyonunun sorumlulukları, gerek işletme içi, gerekse işletme dışı tarafları ilgilendirmektedir. İşletmedeki diğer bölümler, verimliliği en yüksek olacak alternatiflere yatırım yapılmasını beklerken, dış çevrede yer alan kişi ve kuruluşlar ise sosyal faydası en yüksek gerçekleşecek alternatiflere yatırım yapılmasını istemektedir.

Bir banka işletmesinin sosyal sorumluluğu, kendisinden kredi talep eden güvenilir taraflar arasından en çok gereksinimi olanlara kaynağın hızla sağlanması iken, işletmedeki muhasebe bilgi sisteminin sorumluluğu ise ilgili kişi ve kuruluşlara finansal verilerin tam ve doğru bir şekilde kaydedilerek raporlanmasıdır.

İşletmelerde gelir ve giderlerin dengelenmesi ve nakit akışlarının zaman açısından kontrol altına alınması, sorumlulukların gelişmesi ile ilgilidir. Finansal yönetimin güçlü olması, mal ve hizmet üretiminin kesintisiz sürdürülmesine, tüketicilerin beklentilerini karşılayacak nitelikteki ürünlerin geliştirilmesi çalışmalarına daha fazla kaynak ayrılmasına, dolayısıyla da toplumun yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunulmasına katkı sağlayacaktır.

İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Alanları

A. Müşteriler

Geçmiş dönemlerde kolayca anlaşılabilen, duygularının etkisinde kalmayan, davranışları önceden tahmin edilebilen müşteriler, günümüzde büyük değişimlere uğramışlardır. Günümüzdeki müşteri kavramı, iyi eğitilmiş, davranışlarını gizleyebilen, aktif yapıda dostça tavırlar içinde bulunmayabilen ve işletmelerin programlı bir şekilde uğraşmak zorunda kaldığı başlıca çevresel güçlerden birini oluşturan kişileri kapsamaktadır.

Müşterilerdeki bu değişime karşın, işletmeler de çeşitli önlemler alma yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların doğal sonucu olarak karşımıza toplam kalite kavramı çıkmaktadır. Toplam kalite felsefesinin hedefi, müşteri memnuniyetidir. Müşteri memnuniyeti, uygun kalite ile sağlanır. Beklentilere uygun kalitede mal ve hizmet üretmek, işletmelerin başlıca sosyal

sorumlulukları arasında gelmektedir.

Müşteri memnuniyetini, iki kısımda ele almak gerekir. Çünkü dış müşteri kadar, iç müşteri de toplam kalite yönetiminde önemli rol oynamaktadır. İç müşteri memnuniyetinin sağlanması için her kademedeki işletme çalışanları arasında güçlü iletişim kurgusunun olması ve karşılıklı beklentilerin sağlıklı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. İç müşteri memnuniyetinin sağlanması, işletmenin dış çevre ile ilişkilerine de daha sağlıklı bir yapıda başlamasını mümkün hale getirecektir.

Günümüzün küresel pazarlarında, müşterilerin çok iyi bilgilendirilmesi gerekmektedir. Mal ve hizmetlerin, rakiplerinkinden daha üstün özelliklere sahip olması, tercihte tek başına yeterli olmamaktadır. Bugün müşterileri, herhangi bir mal ya da hizmeti diğerlerinden ayırt ederek satın almaya yönelen faktörler, yalnızca maliyet ve kalite değildir. Gallup tarafından 1989 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Amerikalı erkek tüketicilerin % 87'si, kadın tüketicilerin ise % 90'ı çevreyi koruma özelliği taşıyan ürünlere daha fazla para ödemeye hazırdırlar.

Dış müşteriye yönelik sosyal sorumluluklar arasında; ürünü tanıtmak, onun hakkında tüketiciyi bilgilendirmek, ürünlerin hangi hammaddelerden yapıldığı, herhangi bir tehlike bir tehlike arz edip etmediği, nasıl kullanılacağı hakkında prospektüsler, kullanma kılavuzları ve etiketler hazırlamak, ürünün üzerine tutturmak veya ambalajının içine yerleştirmek gibi işlemler sayılabilir.

İç müşteriye yönelik sosyal sorumluluklar arasında ise; çalışanların çalışma koşullarının kalitesini yükseltmek, özel yaşamın gizliliği ilkesine saygı göstermek, çalışanlar arasında ayrımcılık yapmamak, çalışanlara özgür düşünme ve konuşma hakkı sağlamak, çalışanlar için anlamlı iş ve istihdam olanakları yaratmak, çalışanlara sosyal yardım ve hizmetlerde bulunmak sayılabilir.

B. Hisse Sahipleri ya da Sermayedarlar

İşletmenin en önemli kaynağı sermayesidir. Sermaye sağlayan hissedarlar bunun karşılığı belirli bir kâr temin etmek isteyeceklerdir.

İşletmelerin öncelikli rollerinin kâr elde etmek ve bunları pay sahiplerine dağıtmak olduğu konusunda da hala bir fikir birliği vardır. Bu işletmelerin yaşamlarını geliştirmeleri ve büyümeleri için gerekli sermayeyi pay sahiplerine sağlayacaktır. Bunun sonucu olarak, pay sahipleri yönetimden, kâr dağıtım ya da varlık değer artışı şeklinde yatırımlarına mümkün olan en yüksek dönüşüm sağlanmasını isteyeceklerdir.

Çağdaş işletmecilik ve sosyal devlet anlayışına göre; bir bireyin elinde bulunan tasarruf ve anamal, sadece o bireyin değil toplumun malıdır. Öyleyse, birey bunu kendi yararına olduğu kadar toplumun yararına da kullanmak yükümlülüğündedir; onu harcayamaz, topluma genel çıkarına aykırı amaçlar için kullanamaz. Böylece işletme yöneticileri sermayenin kullanımında birer emanetçi sıfatıyla ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etme durumundadırlar.

C. Toplum

İşletme-çevre etkileşiminin artması sonucunda toplum yararına hizmet eden işletmeler kamuoyunda

sempati kazanmakta ve bu işletmeler, toplumsal hizmet birimleri olarak değerlendirilmektedirler. Günümüzde işletmeler, özel sektör kuruluşları olma boyutunun yanında sosyal hizmet yükümlülüğü de üstlenen ekonomik birimler haline gelmiştir. Bu nedenle şirketleşebilme ve halka açılmanın ön koşulu, toplumsal hizmetin kabullenilmesi gereğidir.

Toplumun, eldeki mevcut kaynakların etkin kullanımının ötesine yayılan birçok sosyal ihtiyaçları vardır. Bunun bir sonucu olarak, toplumun işletmelerden bir takım istekleri vardır. Son yıllarda, hava ve su kirliliğinin kontrol altına alınması, kültürel aktiviteler, şehir gelişim planları, yerel sağlık programları, eğitim etkinlikleri gibi birçok istekler büyük fabrikatörlerden ilgililerce talep edilmektedir.

Bu sayılanların dışında işletmeler aşağıdaki faaliyetleriyle kamuoyunun takdir ve ilgisini kazanabilmektedir:

- Evsiz insanlara, şiddete maruz kalmış kadınlara, yardıma muhtaç çocuklara ve yaşlılara ilgi gösterilmesi gibi yollarla toplumun acil nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak,

- Hastane, dispanser, sağlık ocağı gibi kamu sağlığına yönelik yatırımları gerçekleştirerek, toplumun sağlık ve sosyal refahını arttırmak,

- Okul ve yurt binaları inşası, öğrencilere burs verme ve staj yapma olanaklarının sağlanması gibi faaliyetlerle toplumun eğitim düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmak,

- Politik güce sahip kişi ve kuruluşlara yönelik kamuoyu baskısı yaratmak yoluyla çeşitli platformlarda insan haklarını savunmak ve toplumdaki bireylerin insanca yaşamasına çalışmak,

- Toplumun kültürel öğelerine saygı göstermek ve sanat, spor ve kültürle ilgili faaliyetlere sponsorluk yapmak yoluyla toplumsal birikim düzeyinin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Sosyal Sorumluluk (SA) 8000 Standardı

A. SA 8000 Standardı Kavramı

SA 8000, ISO 9001 (Tasarım, geliştirme, üretim, tesis ve serviste kalite güvencesi modeli) ve ISO 14001 (Çevre Yönetim Sistemleri) 'i örnek alan, performans koşulları kadar prosedür ve sistem koşullarını da önemseyen, yönetim sistemi ile davranış kodunun bileşimi bir standarttır.

Standart, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Konvansiyonları ve ilgili UÇÖ sözleşmeleri temel alınarak oluşturulmuştur. SA 8000 standardının amacı, mal ve hizmet üretiminin, çalışma ilişkileri bağlamında "etik" boyutunu güvence altına almaktır. Standartın geliştirilmesinde, satın alınan mal ve hizmetlerin üretilmesi sırasında insan hakları, çocuk emeğinin kullanımı, zorla çalıştırma, işçi sağlığı ve iş güvenliği, ücretlendirme, toplu pazarlık ve ayrımcılık gibi toplumsal alanlarda olması gereken asgari koşulların ne derece yerine getirildiğine ilişkin tüketici duyarlılığının önemli bir rolü olmuştur.

Standartlara uygun akredite bir kuruluşça uygunluk belgesi sağlanması, bu belgeleri alan kuruluşların sosyal açıdan performansları hakkında müşteriler, tüketiciler ve konuya ilgi duyan diğer kişilere güven vermektedir.

SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardının oluşturulmasında aşağıda sıralanan UÇÖ sözleşmeleri temel alınmıştır:

- 29 ve 105 sayılı UÇÖ sözleşmeleri (Zorla Çalıştırma)

- 87 sayılı UÇÖ sözleşmesi (Sendika Özgürlüğü)

- 98 sayılı UÇÖ sözleşmesi (Toplu Pazarlık Hakkı)

- 100 ve 111 sayılı UÇÖ sözleşmeleri (Eşit Ücret ve Ayrımcılık)

- 135 sayılı UÇÖ sözleşmesi (İşçi Temsilcileri)

- 138 sayılı UÇÖ sözleşmesi ve 146 sayılı tavsiye kararı (Asgari Yaş ve Tavsiyeler)

- 155 sayılı UÇÖ sözleşmesi ve 164 sayılı tavsiye kararı (İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı)

- 159 sayılı UÇÖ sözleşmesi (Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam)

- 177 sayılı UÇÖ sözleşmesi (Ev İşçiliği)

SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardının oluşturulmasında yukarıda sayılan UÇÖ sözleşmeleri dışında, İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de referans dokümanlar olarak kullanılmıştır.

SA 8000, dört bölümden oluşmaktadır.

- İlk bölüm, standardın "amaç ve kapsamı"nı tanımlamakta,

- İkinci bölüm, bir işletmenin belge almaya hak kazanabilmesi için standarda ek olarak uymak zorunda olduğu yerel yasaları, UÇÖ'nun temel düzenlemelerini ve Birleşmiş Milletler Anayasasını belirtmekte;

- Üçüncü bölüm, standartla ilgili "işletme", "tedarikçi", "çocuk işçi" ve "zorla çalıştırılan işçi" gibi kavramları tanımlamakta,

- Dördüncü ve son bölüm ise, işletmenin yönetim sistemini uygularken ve belge alırken uymak zorunda olduğu genel koşulları açıklamaktadır.

İşletmelerin SA 8000 Standardı kapsamında uymak zorunda oldukları bu koşullar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Çocuk İşçi:** SA 8000, çalışan çocukların çıkarlarının en iyi biçimde korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Yerel yasaların çalışma veya zorunlu eğitim için daha yüksek bir yaş sınırı koymaması durumunda, 15 yaşın altındaki herkes "çocuk işgücü" olarak tanımlanır. Standartı uygulamaya koyan kuruluş, 15 yaşın altında çocuk emeğini kullanmamayı ve kullanılmasını desteklememeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca, kuruluş, çocuk emeği tanımına uygun koşullarda çalıştığı görülen işçilerin durumlarının iyileştirilmesi için gerekli politika ve prosedürlerin oluşturulmasını, bunların belgelendirilmesini, çocukların çocukluk çağından çıkıncaya kadar okula devam edebilmesini ve bunun sürdürülebilmesi için yeterli desteğin sağlanmasını taahhüt etmektedir.

- Zorla Çalıştırılan İşçi:** 29 sayılı ILO sözleşmesi ise kişilerin baskı ve tehdit altında ve kendi iradeleri dışında zorla çalıştırılmalarına önemli sınırlamalar ve yasaklar öngörmektedir. İşletme zorla işçi çalıştıramaz veya işçilerin kimliklerini ya da belli bir "depoziti" işletmeye bırakmalarını isteyemez. Bu ölçütün amacı, bütün işçilerin işlerinde kendi istekleriyle istihdam edilmesini ve yazılı veya sözlü istihdam sözleşmesine sahip olmasını

temin etmek; işverenin ulusal çalışma yasalarına uyum göstermesini sağlayarak çalışanların haklarının korunmasını güvence altına almak olarak belirlenmiştir.

•**Sendika Kurma ve Toplu Pazarlık Hakkı:** SA 8000, sendikalaşma hakkının temel insan hakları arasında yer aldığını ve toplu pazarlığın çalışanların özgürce sendikalaşma haklarının nihai hedefi olduğunu göz önünde bulundurmaktadır. SA 8000, işverenlerin çalışanların bu haklarını kullanmalarını engellemelerini ve örgütlenme özgürlüğünün kısıtlandığı ülkelerde çalışanlara çıkarlarını koruma konusunda alternatif araçlar sağlanmasını gerektirmektedir. Standartı uygulamaya koyan kuruluşta, bütün çalışanların diledikleri sendikalara girme ve toplu pazarlık yapma hakkına saygı duyulacaktır. Örgütlenme özgürlüğünün ve toplu pazarlık hakkının yasalarla sınırlandırılması durumunda da, SA 8000 standardı ile çalışanlar için özgür ve bağımsız örgütlenme ve toplu pazarlık hakkının kolaylaştırılması amacıyla benzer olanaklar sağlanması güvence altına alınmaktadır.

•**Çalışma Saatleri:** İşçiler haftalık 48 saatten fazla çalıştırılmaz ve (kısa dönemli olağan üstü iş koşulları hariç) fazla mesailer, haftalık 12 saati geçemez. SA 8000, işverenlerin fazla mesai talep edebilmeleri için, koşulların kısa dönemli ve önceden belirlenemeyen nitelikte olması gerektiğini hükme bağlamaktadır.

•**Maaş ve Ücretler:** Ücretler en azından ülkenin "asgari ücret" seviyesinde ve personelin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar olmak zorundadır. Ücretlendirme ölçütü açısından UÇÖ' nun amacı, çalışanların yazılı veya sözlü iş sözleşmeleriyle korunmasıdır. Bu bağlamda, düzenli çalışma saatlerinde (haftada 48 saati aşmayan sürelerde) kazanılan ücretlerin, çalışanın ve kendisine bağımlı olanların beslenmesi, giyimi ve barınabilmesi için yeterli olması; geçimlik ücretin sağlanabilmesi için fazla mesainin zorunlu olması amaçlanmaktadır. Uygulamayı kabul eden kuruluş, standart bir çalışma haftası için ödenen ücretlerin en azından yasal ve endüstriyel standartları sağlanmasını ve kişinin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve bir miktar ihtiyati gelir sağlanmasına yetecek düzeyde olmasını garanti edecektir.

•**Sağlık ve Güvenlik:** İşletme, sağlıklı bir çalışma ortamı sunmak, kaza ve yaralanmaları önleyici tedbirleri almak, sağlık ve güvenlik eğitimi vermek, temiz sağlık tesisleri ve içilebilir su sağlamak zorundadır. Bu ölçütün amacı, çalışanlara, hem uzun hem kısa dönemde sağlık ve güvenlikten kaynaklanan hasar ve kazaların önlenmesine yönelik önleyici tedbirlerin alındığı temiz ve güvenli bir işyeri ortamının sağlanmasıdır. Kuruluş, çalışanların düzenli olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği eğitimi almasını ve yeni işe alanlar için eğitimlerin yinelenmesini garanti etmektedir.

•**Ayrımcılık ve Disiplin Uygulamaları:** İşçiler cinsiyet, etnik köken vb nedenlerden dolayı farklı muameleye tabi tutulamaz ve işçilere dayak, küfür vb fiziksel ve psikolojik baskı uygulanamaz. Ayrımcılık ölçütü, işe alma, ücretlendirme, eğitim olanaklarından yararlanma, emeklilik veya işe son verme işlemlerinde ırk, sınıf, milliyet, din, cinsel tercih, sendika üyeliği veya politik eğilimlere göre ayrımcılık yapılmamasını ve bunun desteklenmesini garanti altına almaktadır. Disiplin

uygulamaları konusunda, SA 8000'in amacı, çalışmanın "gönüllü" olması ilkesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, çalışanın performansına ilişkin ve disiplin kurallarına uymama konusunda yapılacak yazılı veya sözlü uyarılar için basit, anlaşılması kolay prosedürlerin bulunması gerekmektedir.

•**Yönetim Sistemleri:** Kuruluşun, SA 8000 ile uyumluluğu sağlamak için alınan önlemleri daha ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir sosyal sorumluluk politikasının olması gerekmektedir.

B. SA 8000 Standardını Kullanabilecek Kuruluşlar

SA 8000, dünyanın her yerinde bütün sanayi dallarında her büyüklükteki kuruluşa uygulanabilir. Bunun yanında, ISO 9000 ve 14000 kavramının dayandığı kalite ve çevre yönetim sistemleri standardı gibi, SA 8000 de uygunluk belgesi vermeye yetkili üçüncü şahıs kimliğindeki bir kuruluşça bağımsız olarak değerlendirme ve belge vermeye olanak kılacak şekilde tasarlanmıştır.

Kuruluş ABD'deki bir perakende satış şirketi de olsa, Bangladeş'teki üretim firması da olsa aynı evrensel değerler geçerli olacaktır. Sosyal sorumluluklara uygun uygulamalar ve üçüncü şahıs kimliğindeki bir kuruluşça SA 8000'e uygunluk belgesi verilmesi, sadece üretim kuruluşlarına değil aynı zamanda her türlü yapı ve büyüklükteki herhangi bir kuruluşa da birçok yarar sağlamaktadır.

Dokuma, giyim, gıda, oyuncak, parfüm, elektronik, ambalaj sanayi makineleri, ilaç sanayi dallarındaki kuruluş ve daha birçok üretim ve sanayi kuruluşu sosyal sorumluluklarını ayrıntılı olarak inceleyerek bu alanda öncülük yapmaktadırlar. Özellikle perakende pazarlama, "fast food", ithalat hizmetleri, kamu hizmetleri ve büyük çaplı tarımsal üretim gibi alanlarda olmak üzere ve tarımsal üretim sektörleri de SA 8000'in sağladığı yararlarla tanışmaktadırlar.

Bütün kuruluşların sosyal sorumluluk riskleri ve performansını ilgilendirdiği müşterileri, mali destekçileri ve çalışanlar gibi sorumluluğunu paylaştığı kişiler vardır. Üçüncü şahıs kimliğindeki bir kuruluş tarafından gerek kuruluşun kendisine gerekse tedarikçisine veya kendisinden ihale alan firmalarca uyulduğu konusunda güvence verilmektedir.

SA 8000'e bağlılık, yalnızca SA 8000'e uygunluk belgesi olan ve mal ve hizmet sunan kuruluşlarla iş yapma stratejisi olarak değil, kuruluşla iş sorumluluğunu paylaşan bütün taraflarca bilinmelidir. Bu uygulamayla tüketicilerin kuruluş hakkındaki görüşü daha olumlu olacak ve bunun sonucunda gelir, kar ve hisse senedi fiyatlarında artışlar olacaktır.

İşlerine sosyal sorumluluklarını entegre eden kuruluşlar, bunu yapmayanlara kıyasla kendisiyle iş sorumluluğu paylaşanlar için daha uzun zamanda bir değer yaratmış olacaklardır.

SA 8000 bir defaya özgü olmak üzere denenip bırakılan bir girişim değildir, aksine sürekli bir denetim ve iyileştirme altyapısı sağlamaktadır. Farklı kurumların yaptığı birçok denetleme yerine, uygunluk belgesi sağlayan tek bir kurumun gerçekleştirdiği periyodik denetleme; mal ve hizmet sunanların denetim altına alınmasını, kazaların azalmasını ve kuruluş prestijinin

artmasını sağlayacaktır.

En önemli, SA 8000'in bağımsız olarak denetlenmesi sayesinde, denetimin profesyonel kişiler tarafından güvenilir bir şekilde yapılması ve uygulama kurallarına uyulup uyulmadığının izlenmesi sağlanmaktadır. Böylelikle değişik gereklere cevap veren bu denetleme, şimdiki ve gelecekteki müşterilere kuruluşun sosyal sorumluluklarının bilincinde olan bir iş yapma yöntemine olan açık bağlılığı konusunda da güvence vermektedir.

C. Belgelendirme Süreci

Bir işletmenin SA 8000 Standardı'na uygun faaliyet gösterip göstermediği, (SGS-International Certification Services) Uluslararası Belgelendirme Hizmetleri gibi kar amaçsız, bağımsız denetim şirketlerince kontrol edilmekte ve gerekli koşulları sağladığına karar verilen işletmelere belge verilmektedir.

Ekonomik Öncelikler Konseyi Akreditasyon Bölümü (CEPAA; "The Council on Economic Priorities Accreditation Agency) tarafından sosyal-denetim mesleğinin yeterliliklerine sahip kuruluşlar arasından seçilen denetçi kuruluşlar, belge almak isteyen işletmeleri ziyaret ederek standardın içeriğiyle ilgili konulardaki uygulamalarını değerlendirmektedirler.

Denetçi kuruluşların değerlendirmeleri ayrıca CEPAA tarafından düzenli aralıklarla kontrol edilerek, standardın güvenilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Denetçiler, gerektiğinde denetimin ve belgelendirmenin etkinliğini arttırabilmek amacıyla bölgesel insan hakları gruplarıyla bilgi alışverişinde bulunabilmektedirler.

SGS-ICS belgelendirme sürecini şu şekilde özetlemektedir:

1) Planlama Aşaması: Yönetim sistemleri denetimi konusunda bilgili, deneyimli ve üst yönetimin desteğine sahip bir yönetici, belgelendirilme süreci için görevlendirilmelidir. Bu konuda danışman şirketlerden de yararlanılabilir.

2) Uygulama Aşaması: Bu aşamada tutulacak kayıtlar SA 8000'e uyulduğunu kanıtlamak bakımından önemlidir.

3) Kontrol Aşaması: Kesin başvuru öncesi bir ön-denetim yararlı olabilir. Ön denetimin belgelendirme açısından olumsuz bir etkisi yoktur. Koşulların yerine getirildiğine inanılıyorsa, doğrudan gerçek denetim için de başvurulabilir. Denetimler sonucunda bir eksiklik görülmüşse, düzeltme istenecektir.

4) Periyodik Kontrol Aşaması: Belgeler 3 yıl için geçerli olup, standarda uyulup uyulmadığı belli aralıklarla kontrol edilmektedir. Bu tür kontrollerle, sistemin sürekli geliştirilmesi ve işletmelerin standarda uyma konusunda mükemmelleşmeleri hedeflenmektedir.

Alınması için yasal bir zorunluluğun bulunmadığı SA 8000, denetimler sonucunda gerekli koşulları sağladığını ispatlayan her türlü işletmeye verilebilmektedir. Belgelendirme, bir işletmenin ürünlerinin (tedarikçi ve müteahhitlerden aldıkları parçalar dahil) SA 8000 standardına uygun koşullarda üretildiğini kanıtladığından alış-verişlerinde bu işletmeleri tercih eden müşteriler, insan haklarına yaptıkları bu anlamlı katkıdan dolayı, gönül rahatlığı ve huzur duyacaklardır.

5. Sonuç

SA 800 Sosyal Sorumluluk Standardına kaynaklık eden hususların, çalışma ilişkileri açısından yeni alanlar olmadığı, endüstriyel ilişkiler sisteminde bu başlıkların geçmişten günümüze önemli rol oynadığı ortadadır.

Günümüzde, kurumsallaşmasını tamamlamış şirketlerin büyük bölümünde, SA 8000 Sorumluluk Standardının konu başlıkları altında bulunan birçok husus, ülkemizde yürürlüğe giren yasal düzenlemelerle güvence altına alınmış durumdadır.

Bunlara örnek vermek gerekirse; asgari ücret uygulaması, iş sağlığı ve iş güvenliği mevzuatının iyileştirilmesi, toplu pazarlık hakkının güvence altına alınması gibi uygulamalar ülkemizde faaliyet gösteren işletmelerin uyması gereken kurallar arasındadır.

Endüstriyel ilişkileri, sosyal hak ve sorumlulukları içeren SA 8000 Standardı, bu standardı uygulayan işletmeler için rekabet üstünlüğü sağlayan bir standart olarak görülmektedir.

Standardın normları herhangi bir sektör ve ölçek ayrımı yapılmaksızın tüm işletmelerde uygulanabilecek nitelik taşımaktadır.

SA 8000 Standardı sadece çalışanlar açısından kazanımlar sağladığı düşünülse de, işverenler açısından da çalışma ilişkilerinin dikkate alınması bakımından önemli bir ayrıcalık yarattığı ortadadır.

SA 8000 Standardı'nın ülkemizde kabul edilip yaygınlaştırılmasında, sendikalar, tüketici dernekleri, meslek örgütleri, ticaret ve sanayi odaları, medya ve işletmeler önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- AHMET, Esin, *İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Sosyal Sorumlulukla İlgili Faaliyetlerin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 1979.*
- AKTAN, Coşkun Can, *'İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Kavramı', www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan_arastirmalar/toplam_ahlak/akta-n-is-ahlaki.pdf.*
- ATALAY, Nurdan, *SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı, Anahtar Dergisi, Nisan-2001.*
- AYDEMİR, Muzaffer, *İşletmelerde Ahlakı Değişimin Yönetimi ve Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.*
- AYDEMİR, Muzaffer, *'Sosyal Sorumluluk 8000 Standardı', Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı:3, İzmir, 1999.*
- HALICI, Ali, *İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma, http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/9/09-ali/ali.htm.*
- ODAMAN, Serkan, *'SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı', www.sendika.org/arastirma/odaman_todaie.html.*
- OĞLAK, Sema, AR, Necdet Kamil, *'SA-8000 Kuruluş Değerlerinin Kanıtlanmasının Yeni Evrensel Çözümü', www.isguc.org/arc_view.php?ex=35.*
- SAPANCALI, Faruk, *'Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar', www.cms.org.tr/dergi/072002/makale-2.pdf.*
- TAŞKAN, Uğur, *İşletmelerin Sosyal Sorumluluklarını Yerine Getirmelerinde Halkla İlişkilerin Rolü ve Konuyla İlgili Bir Model Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2003.*
- YAZICI, Nihat, *İşletmelerde Yöneten ve Yönetilenlerin Sosyal Sorumlulukları Algılayışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1992.*

